

Sprawozdanie z działalności badawczej Instytutu Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN w roku 2011

Pozycja placówki

Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN jest główną polską placówką naukową zajmującą się badaniami dotyczącymi dziejów nauki, posiadającą pełne uprawnienia do nadawania stopni i tytułów naukowych w zakresie historii nauki i techniki. Jest również, obok Wydziałów Pedagogicznych uniwersytetów państwowych, jedną z kilku placówek posiadających pełne uprawnienia do nadawania stopni i tytułów naukowych z zakresu historii kultury, dziejów oświaty, szkolnictwa i wychowania. Odzwierciedla to charakter Instytutu, w którym realizowane zadania badawcze dotyczą zarówno historii nauk ścisłych, przyrodniczych oraz techniki, jak i dziejów nauk społecznych i humanistyki, w tym pedagogiki.

Pozycja naukowa Instytutu, który – obok Instytutu Historii Nauki Maxa-Plancka w Berlinie oraz moskiewskiego Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki Rosyjskiej Akademii Nauk – jest jedną z większych tego typu placówek w Europie, została potwierdzona poprzez ranking placówek naukowych, ogłoszony przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego dwa lata temu (2010). Spośród szesnastu placówek prowadzących badania w zakresie nauk historycznych w Polsce Instytut uzyskał drugą lokatę po Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Otrzymał najwyższą kategorię A. Ranking ten ma być powtórzony w roku 2014. Instytut będzie starał się nie tylko utrzymać tę pozycję, ale także będzie ubiegał się o uzyskanie statusu placówki wiodącej w swoim zakresie, jako międzynarodowy ośrodek badawczy w tzw. kategorii A+.

W uznaniu dokonań i dorobku Instytutu Prezydium Polskiej Akademii Nauk, na wniosek dyrekcji i Rady Naukowej IHN PAN, 17 maja 2011 roku nadało Instytutowi imię Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów, twórców dyscypliny, jaką jest nowoczesna historia nauki w Polsce. W ten sposób zrealizowane zostały życzenie i wola pracowników oraz członków Rady Naukowej, ale także całego środowiska akademickiego związanego z naszą dyscypliną, w tym rodziny prof. Aleksandra Birkenmajera, jednego z założycieli i twórców Instytutu. Z racji intensywnych kontaktów międzynarodowych przyjęta została także nowa anglojęzyczna forma nazwy Instytutu – *L. & A. Birkenmajer Institute for the History of Science, Polish Academy of Sciences*.

Główne starania dyrekcji Instytutu zmierzają w kierunku umocnienia pozycji placówki na obszarze europejskim i w wymiarze międzynarodowym. Podejmowane są działania w celu pozyskania grantów z funduszy unijnych, z których pierwszy zrealizowany został w roku sprawozdawczym i dotyczył rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego w Polsce (fundusze UE poprzez Ministerstwo Infrastruktury, obecnie Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej RP). Zawierane są międzynarodowe umowy dotyczące współpracy naukowej, m.in. w zakresie edycji korespondencji Jana Heweliusza z partnerami z Francji i Niemiec (grant Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, dalej NPRH – *Korespondencja Jana Heweliusza a nauka europejska XVII stulecia*). Instytut był też współorganizatorem międzynarodowej sesji naukowej poświęconej Heweliuszowi, która odbyła się w roku sprawozdawczym w Gdańsku. Kontynuowane są wspólne programy badawcze, a także uruchamiane nowe porozumienia m.in. z Instytutem Historii Powszechnej Czeskiej Akademii Nauk w Pradze, Instytutem Historii Litwy w Wilnie oraz Uniwersytetem Humboldta w Berlinie. Obecnie z placówką związani są liczni, młodzi uczeni z zagranicy, którzy prowadzą swoje programy badawcze w Instytucie jako *visiting scholars*. Instytut zamierza kontynuować ten kierunek, przyjmując kolejnych uczonych. Należy podkreślić, że

większość wizytujących obcokrajowców korzysta z zagranicznych programów stypendialnych (amerykański Fulbright, stypendia austriackie i niemieckie; wyjątkiem są polskie stypendia Kasy Mianowskiego), dzięki którym możliwa jest akredytacja ich przy Instytucie. Wynika to z faktu, iż Instytut nie posiada własnych możliwości dofinansowania tych badań w Polsce. Może natomiast zapewnić nadzór merytoryczny, tutoring oraz miejsce dla prowadzenia prac, wykładów i seminariów.

Z Instytutem związana jest także Komisji Historyków Polski i Rosji przy Wydziale I Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN oraz odpowiednim wydziale Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie. Z racji osoby przewodniczącego polskiej strony Komisji akredytowano ją przy Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów, gdzie przeniesiona została z Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN. W roku sprawozdawczym w ramach dni nauki rosyjskiej w Polsce odbyła się uroczysta konferencja na temat akademii nauk i polsko-rosyjskiej współpracy w sferze nauki w aspekcie historycznym, zorganizowana przez Instytut we współpracy z Instytutem Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk, Akademią Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku oraz Kasą im. J. Mianowskiego – Fundacją Popierania Nauki (patrz niżej).

W roku sprawozdawczym utworzone zostały przy Instytucie płatne studia doktoranckie (Studium Doktoranckie Historii Nauki i Kultury) związane z nową Sekcją Antropologii Nauki we Wrocławiu, a także uruchomione zostały nieodpłatne indywidualne studia doktoranckie. Pozwoli to, w opinii dyrekcji, na przełamanie bariery niemożności wspierania młodych adeptów naszej dyscypliny, spowodowane permanentnym brakiem środków umożliwiających zatrudnianie młodych osób po studiach w Polskiej Akademii Nauk.

Wszystkie te działania mają na celu nie tylko umocnienie pozycji Instytutu, ale także zapewnienie mu solidnego zaplecza kadrowego w przyszłości, w wymiarze zarówno krajowym, jak i międzynarodowym (niektórzy z cudzoziemców wiążą z Instytutem własne, długofalowe plany badawcze).

Profil

Prowadzone badania obejmują analizę odkryć naukowych, wybranych problemów historii poszczególnych dyscyplin, studia nad społeczną recepcją myśli naukowej w perspektywie dziejowej, a także dzieje organizacji nauki, biografie uczonych oraz teorię i filozofię nauki w kontekście historycznym. Badania nad historią techniki są obecnie silnie ukierunkowane na biografie wynalazców (przygotowywany słownik wynalazców i odkrywców w naukach technicznych i ścisłych), dotyczą też analizy polskiego dorobku technicznego w wybranych dziedzinach (m.in. lotnictwo, kolejnictwo, górnictwo, inżynieria lądowa, infrastruktura urbanistyczna, rewitalizacja zabytków techniki i inne). W zakresie dziejów oświaty główne kierunki badań koncentrują się na historii szkolnictwa wyższego i instytucji edukacyjnych, w tym przede wszystkim na dziejach uniwersytetów i organizacji szkolnictwa w kontekście reform systemów oświaty, studiów nad poglądami filozoficznymi i pedagogicznymi wybitnych działaczy oświatowych, pedagogów i myślicieli, a także badań nad wpływem elit intelektualnych na sprawy nauki i oświaty oraz ich oddziaływaniem na społeczeństwo.

Zakres chronologiczny prowadzonych badań własnych obejmuje okres od antyku poprzez wieki średnie aż po czasy nowożytne i problematykę historii najnowszej XIX–XXI stulecia. W odniesieniu do okresów dawniejszych tradycyjnie główny nacisk położony jest na dzieje nauk ścisłych, w tym na historię matematyki, astronomię antyczną, średniowieczną i nowożytną, badania kopernikańskie, analizę rozwoju myśli naukowej i jej oddziaływania w XVII–XVIII wieku, w tym na dzieje uniwersytetów i środowisk akademickich.

W zakresie badań dotyczących XIX–XX stulecia dominuje historia uniwersytetów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w okresie porzobiorowym, w Polsce odrodzonej oraz po drugiej wojnie światowej. Obecnie jeden z kilkusobowych zespołów w Instytucie opracowuje obszerne syntezy do dziejów Uniwersytetu Warszawskiego, którego rocznica przypada w 2016 roku. Syntezy te zamieszczone zostaną w wielotomowej edycji związanej z jubileuszem dwusetlecia Uniwersytetu, której poszczególne tomy przygotowywane są pod redakcją m.in. prof. Andrzeja Kajetana Wróblewskiego (nauki ścisłe), prof. Henryka Samsonowicza (humanistyka) oraz prof. Tomasza Kizwaltera (ogólna historia Uniwersytetu).

Obok analizy przemian strukturalnych w nauce badana jest rola i dokonania uczonych związanych z ośrodkami akademickimi, przede wszystkim w oparciu o spuścizny i dorobek naukowy wielu z nich. Istotne miejsce w badaniu charakterystycznych cech zbiorowości uczonych zajmują studia dotyczące specyfiki środowisk naukowych i akademickich, w tym również zjawiska „szkół naukowych” w wybranych kategoriach dyscyplin. Ważny obszar tych badań zajmuje problematyka społecznych funkcji nauki, zwłaszcza w zakresie badań nad upowszechnianiem nauki i komunikacją społeczną w Polsce w XIX–XX wieku, w tym przede wszystkim w okresie wymuszonych przemian po drugiej wojnie światowej, w czasach stalinowskich – w kontekście relacji pomiędzy środowiskami uczonych w Polsce i ZSRR. Badania nad dziejami nauki w Polsce powojennej i w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej prowadzone są jako prace przygotowawcze do opracowywanej syntezy *Historii nauki polskiej 1944/1952–1989*, przyszłego dziesiątego tomu ogólnego tej serii, na którą Instytut uzyskał grant z NPRH.

W odniesieniu do zagadnień szczegółowych historii nauk ścisłych i przyrodniczych opracowywane są problemy związane z rozwojem matematyki. Dotyczą one tak jak w latach poprzednich hipotezy Riemanna (kryterium Keipera-Li dla hipotezy Riemanna), roli komputera jako narzędzia wspomagającego ścisłe dowodzenie twierdzeń matematycznych, a także matematyki eksperymentalnej. W dziedzinie historii astronomii kontynuowane są studia nad Księżycem w nauce i kulturze Zachodu; zakończony został pewien etap prac, dotyczący libracji Księżyca w dziełach Heweliusza (artykuł w „Journal for the History of Astronomy”). Kontynuowano także prace nad dziełem Kopernika i kwestiami związanymi z odkrytym przed paru laty grobem astronoma. Nadal prowadzone są również studia z historii chemii, dotyczące europejskiego kontekstu badań Ignacego Fonberga, dorobku naukowego Ignacego Mościckiego (opublikowana książka, o której poniżej), Marii Skłodowskiej-Curie w kontekście początków badań radiacyjnych w Polsce oraz roli kobiet w kształtowaniu radiochemii. Badania te prowadzone były w ramach Międzynarodowego Roku Chemii (2011), związanego z jubileuszem stulecia przyznania Nagrody Nobla Marii Skłodowskiej-Curie, w ramach współpracy z Komitetem Chemii PAN oraz Towarzystwem Naukowym Warszawskim. Ukończone zostały prace nad poglądami naukowcami Williama Whewella, angielskiego teoretyka i filozofa nauki (patrz poniżej).

W historii nauk o Ziemi kontynuowano prace nad historią przemysłu górniczego w Królestwie Polskim, w tym nad biogramami wybitnych reprezentantów tej dyscypliny. W dziedzinie historii farmacji kontynuowano badania nad leczniczymi surowcami pochodzenia naturalnego (m.in. farmakopealne leki pochodzenia zwierzęcego; patrz poniżej), a także gabinetami osobliwości i kolekcjami arystokratycznych mecenasów „naturalistów” (prywatne protomuzea). W historii medycyny nacisk położono na wybrane problemy rozwoju specjalności medycznych (m.in. zawód diagnosty laboratoryjnego i felczera) oraz recepcji polskich osiągnięć medycznych, rolę środowisk medycznych, dzieje chirurgii, geriatry, fizjologii, histologii i neurologii. W zakresie historii techniki, w ramach prac nad słownikiem polskich odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk ścisłych i techniki, tak jak w latach poprzednich, koncentrowano się na analizie polskiego środowiska inżynierskiego, historii

lotnictwa, historii kolejnictwa, dziejach górnictwa oraz poszukiwań geologicznych oraz historii wynalazczości.

Zakres geograficzny prowadzonych badań obejmował – podobnie jak w latach poprzednich – głównie obszar europejski, choć w przypadku polskiej myśli technicznej, a także badań nad historią antropologii, etnografii i farmacji także inne kontynenty, w tym azjatycką część Rosji i ZSRR. Większość studiów dotyczy jednak obszarów Polski i Europy Zachodniej późnego średniowiecza i okresu nowożytnego, zwłaszcza Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Analizowane są również, choć w mniejszym stopniu, ważne dla dziejów nauki Europy Środkowo-Wschodniej, obszary lenne i pograniczne dawnej Rzeczypospolitej, jak Prusy Wschodnie, Śląsk oraz Pomorze. Większość badań obejmuje przede wszystkim tereny Królestwa Polskiego (Korony) oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dotyczy to zwłaszcza ośrodka wileńskiego, szczególnie ważnego dla nauki polskiej jako centrum myśli naukowej i ośrodek akademicki (Akademia Wileńska i jej kontynuacje; organizacje naukowe na tym obszarze, życie intelektualne Wilna, a nawet rola tego miasta w dziejach Rzeczypospolitej, jako jednej ze stolic państwa polsko-litewskiego).

W ujęciu powszechnym większość badań dotyczy zachodnioeuropejskiej myśli naukowej i jest kontynuacją poprzednich studiów, poczynając od cywilizacji śródziemnomorskiej (zwłaszcza kultura antyczna obszaru greckiego oraz cywilizacja łacińska w średniowieczu i epoce nowożytnej) po czasy najnowsze (wymiana myśli naukowej; polskie emigracyjne ośrodki naukowe; recepcja zachodnioeuropejskiej myśli naukowej zwłaszcza w XVIII–XX wieku). Osobnym obszarem badań prowadzonych w Instytucie jest – podobnie jak w latach poprzednich – historia nauki na obszarze Cesarstwa Rosyjskiego i ZSRR, zwłaszcza problematyka dziejów uniwersytetów i innych instytucji akademickich, biografie uczonych polskich pracujących w Rosji oraz rosyjskich pracujących w Królestwie Polskim (zwłaszcza Cesarski Uniwersytet Warszawski), zagadnienia polskich badań syberyjskich w zakresie nauk przyrodniczych i etnograficznych, a także kwestie wzajemnych oddziaływań nauki polskiej i rosyjskiej na przestrzeni wieków (zwłaszcza w XIX i XX stuleciu). Badania te zostały spożytkowane w czasie Konferencji Komisji Historyków Polski i Rosji w roku sprawozdawczym (patrz niżej).

Struktura

W maju 2011 roku, zgodnie z nową ustawą o PAN, odbył się konkurs na stanowisko dyrektora Instytutu, w którym uczestniczyło dwóch kandydatów. W wyniku konkursu na stanowisko dyrektora IHN PAN na kolejną kadencję wybrany został dotychczasowy dyrektor – prof. dr hab. Leszek Zasztowt. W strukturze władz Instytutu nie nastąpiły więc żadne zmiany. Kierownictwo Instytutu tworzyli do i po wyborach: prof. dr hab. Leszek Zasztowt – dyrektor, dr hab. prof. PAN Jarosław Włodarczyk – zastępca dyrektora, Juliusz Milewski – główny księgowy, prof. dr hab. Halina Lichočka – kierownik Zakładu Historii Nauk Ścisłych, Przyrodniczych i Techniki oraz prof. dr hab. Jan Piskurewicz – kierownik Zakładu Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki.

Rozszerzona została natomiast struktura organizacyjna Instytutu. W ramach Zakładu Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki działają obecnie cztery sekcje: Historii Nauk Społecznych (kierownik dr Paweł Komorowski), Dziejów Oświaty (kierownik dr hab. prof. PAN Joanna Schiller-Walicka), Organizacji Nauki (kierownik prof. dr hab. Jan Piskurewicz), a także nowo utworzona sekcja czwarta: Antropologii Nauki (kierownik dr hab. prof. PAN Bożena Płonka-Syroka). W ramach Zakładu Nauk Ścisłych, Przyrodniczych i Techniki działają trzy sekcje: Historii Nauk Ścisłych i Techniki (kierownik prof. dr hab.

Bolesław Orłowski), Historii Chemii i Farmacji (kierownik prof. dr hab. Halina Lichočka) oraz Historii Nauk Medycznych (kierownik prof. dr hab. Andrzej Śródka).

31 grudnia 2011 roku Instytut zatrudnił 32 pracowników naukowych, w tym 8 profesorów zwyczajnych, 13 profesorów PAN doktorów habilitowanych, 11 doktorów w tym 7 adiunktów i 4 zatrudnionych na stanowisku asystentów lub administracyjnym. Ogółem w Instytucie zatrudnione jest 40 osób. Ponadto w ramach uruchomionych w roku sprawozdawczym płatnych studiów doktoranckich Instytut objął opieką 22 doktorantów we Wrocławiu oraz 4 osoby w ramach nieodpłatnych indywidualnych studiów doktoranckich w Warszawie i Krakowie. W sumie więc kadra Instytutu rozrosła się do 66 osób, z których 26 nie jest pracownikami etatowymi.

Trzeba jednak podkreślić, że liczba osób współpracujących z Instytutem, a nie związanych z nim etatowo, jest znacznie większa. Wiąże się to z licznymi inicjatywami o charakterze międzynarodowym lub ogólnopolskim. W 2011 roku jako *visiting scholars* lub z krótkimi wizytami w Instytucie przebywali następujący badacze: prof. Alexander Maxwell (Victoria University, Wellington, Nowa Zelandia), dr Piotr Kosicki (Princeton University, USA), dr Jan Surman (Uniwersytet Wiedeński, Austria), Nicholas Siekierski (Hoover Institution Archives, Stanford University; USA), dr Doubravka Olšakowa (Instytut Historii Powszechnej Czeskiej Akademii Nauk w Pradze; Republika Czeska).

Wyjątkowo liczna była grupa badaczy z Federacji Rosyjskiej. Wiązało się to ze wspomnianą konferencją Komisji Historyków Polski i Rosji, w której uczestniczyli: członek korespondent RAN prof. Boris Floria, prof. Swietłana Falkowicz, prof. Boris Nosov, doc. Ludmiła Marnej (Instytut Słowianoznawstwa RAN, Moskwa, Federacja Rosyjska) oraz prof. Leonid Gorizontow (Moskiewski Państwowy Uniwersytet Humanistyczny; Federacja Rosyjska), prof. Wiktor Zacharow (Moskiewski Państwowy Uniwersytet Regionalny, Federacja Rosyjska), prof. Witaly Afiani (dyrektor Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie; Federacja Rosyjska), dr Nadieżda Osipowa (Archiwum RAN w Moskwie; Federacja Rosyjska) oraz dr Boris Charłaszow (Pskowskie Muzeum Regionalne; Federacja Rosyjska).

Ponadto w Instytucie przebywali następujący naukowcy z Rosji: członek korespondent RAN prof. Jurij Buturin (dyrektor Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki Rosyjskiej Akademii Nauk, Moskwa; Federacja Rosyjska), prof. Inessa Sviryda (Instytut Słowianoznawstwa RAN w Moskwie; Federacja Rosyjska), prof. Michaił Suprun (Uniwersytet Pomorski w Archangielsku, Federacja Rosyjska) oraz dr Irina Troyak (Biblioteka RAN, Nowosybirsk, Federacja Rosyjska).

W ramach wymiany pracowali w Instytucie naukowcy litewscy: dr Ruta Čepaitė, dr Vitalija Stravinskienė oraz dr Dangiras Mačulis (Instytut Historii Litwy, Wilno, Republika Litewska).

W Instytucie prowadzone były ogólnopolskie (okazjonalnie również o charakterze międzynarodowym) seminaria skupiające stałą, liczną grupę naukowców z terenu całego kraju i z zagranicy. Ogólne seminarium dotyczące historii nauki XIX–XX wieku prowadzone było pod kierunkiem dr. hab. Andrzeja Biernackiego. Seminaria doktorskie prowadzone były przez prof. dr hab. Bożenę Urbanek, dr hab. prof. PAN Bożenę Płonkę-Syrokę, prof. dr hab. Kalinę Bartnicką i prof. dr hab. Leszka Zasztowta (który prowadził także seminarium magisterskie). Funkcjonowało również stałe seminarium metodologiczne prowadzone przez dr. hab. prof. PAN Jaromira Jeszkego.

Podobnie jak w latach poprzednich przy Instytucie działały zespoły naukowe grupujące specjalistów z różnych dziedzin: Zespół Historii Kartografii (kierowany przez prof. dr. hab. Zbigniewa Wójcika), Zespół Historii Farmacji (kierowany przez dr Beatę Wysakowską) oraz Zespół Historii Matematyki (kierowany przez dr. hab. prof. PAN Wiesława Wójcika). W Instytucie działa również Komisja Badań Syberyjskich Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN (przewodniczący: prof. dr hab. Zbigniew Wójcik).

Instytut współpracował z Komitetem Historii Nauki i Techniki PAN, którego przewodniczącą była prof. dr hab. Halina Lichočka, sprawująca także funkcję przewodniczącej Polskiego Komitetu Narodowego ds. Współpracy z International Union for the History and Philosophy of Science (Division of the History of Science and Technology).

W roku sprawozdawczym Instytut współpracował z Muzeum Historii Polski, Komitetem Nauk Historycznych PAN, Komisją Historii Nauki PAU, Komisją Lituanistyczną Komitetu Nauk Historycznych PAN, Komisją Studiów Słowiańskich Komitetu Nauk Historycznych PAN, PAN Biblioteką Gdańską, Towarzystwem Naukowym Warszawskim oraz Kasą im. Józefa Mianowskiego – Fundacją Popierania Nauki, a także z ogólnopolskim Towarzystwem Historii Edukacji.

Spośród uczelni Instytut współpracował z: Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetem Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetem Gdańskim, Uniwersytetem Szczecińskim, Uniwersytetem Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie, Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetem Białostockim, Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, Politechniką Warszawską, Akademią Medyczną we Wrocławiu, Śląskim Uniwersytetem Medycznym, Akademią Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku oraz Wyższą Szkołą Gospodarki w Bydgoszczy.

Publikacje

Pracownicy Instytutu opublikowali łącznie 121 prace naukowe, w tym 9 książek, ponadto w dorobku pracowników naukowych Instytutu znalazły się publikacje popularne oraz artykuły prasowe. Oprócz tego wydano łącznie 13 tomów wydawnictw ciągłych i seryjnych oraz monografii poza seriami.

W zakresie wydawnictw ciągłych były to czasopisma: „Analecta” z. 1/2011, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” nr 1, 2, 3–4/2011, „Rozprawy z dziejów oświaty” T. 48: 2011, „Medycyna Nowożytna” t. 17/2011, „Organon” t. 43/2011, Z dziejów kartografii, t. XV – *Dawna kartografia miast* i t. XVI – *Od atlasu do kolekcji. W 440. rocznicę I wydania atlasu Abrahama Orteliusa, Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku* t. III: 2011, z. 3.

Pracownicy Instytutu opublikowali dziewięć pozycji książkowych (w tym jedną monografię, reszta książki pod redakcją). Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza monografia autorstwa prof. Haliny Lichočkiej stanowiąca ukoronowanie jej długoletnich badań nad biografią i twórczością w zakresie chemii prezydenta Ignacego Mościckiego. Książka ta jest przykładem doskonale napisanej pod względem warsztatowym biografii uczonego, ale także człowieka i polityka, ukazującej złożoność jego osobowości. Poniżej znajduje się wykaz pozycji książkowych:

- Halina L i c h o c k a, *Ignacy Mościcki*, Wydawnictwo Naukowe ITE – PIB, Radom 2011, 399 s.
- Marcin D o l e c k i, Anna T r o j a n o w s k a (red.), *Historia badań radiacyjnych w Polsce*, Wyd. IHN PAN, Aspra JR, Warszawa 2011, 205 s.
- Jaromir J e s z k e (red.), *Sztuka w kulturze. Zbiór rozpraw*, Wyd. UAM, Poznań–Kalisz 2011, 316 s.
- M. K o k o w s k i (red.), *Tajemnica grobu Kopernika. Dialog ekspertów*, Wyd. PAU, Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych Kraków 2011.

- M. P e l c z a r, J. W ł o d a r c z y k (red.), *Jan Heweliusz*, Wydawnictwo Naukowe ITE – PIB, Radom 2011, 360 s.
- B. P ł o n k a-S y r o k a (red.), *Gra możliwości. Studia z historii medycyny i farmacji XIX–XX w.*, Seria „Studia Humanistyczne Wydziału Farmaceutycznego Akademii Medycznej we Wrocławiu” t. IV, Wrocław 2011.
- B. P ł o n k a- S y r o k a, A. K a ź m i e r c z a k (red.), *Nauka w kontekście wzorów kultury. Antropologia wiedzy*, Seria „Studia Humanistyczne Wydziału Farmaceutycznego Akademii Medycznej we Wrocławiu” t. V, Wrocław 2011.
- B. U r b a n e k (red.), *Zawody: diagnosty laboratoryjnego i felczera na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Wyd. IHN PAN, Warszawa 2011, 331 s.
- L. Z a s z t o w t (red.), *Kasa Mianowskiego 1881–2011*, Kasa Mianowskiego, Aspra JR, Warszawa 2011, 468 s.

Wśród książek wydanych przez Instytutu znalazły się trzy pozycje autorów spoza Instytutu:

- Juliusz D o m a ń s k i, *Między filozofią a filologią. Wspomnienia*, (red. Jacek S o s z y ń s k i), Seria: *Fontes Rerum ad Historiam Scientiae Spectantium*, vol. XX (Series recentior II), wyd. IHN PAN, Aspra JR, Warszawa 2012 (2011), 404 s. + 36 nlb.
- Kazimierz W ó y c i c k i, *Niemiecka pamięć. Rozrachunek z przeszłością NRD i przemiany niemieckiej świadomości historycznej*, Wyd. IHN PAN, Aspra JR, Warszawa 2011, 332 s.
- J. K o ł o d z i e j (red.), *Rewitalizacja dziedzictwa przemysłowego*, Wyd. IHN PAN, WSG, Bydgoszcz-Warszawa 2011, ss. 162

Autobiografia prof. Juliusza Domańskiego *Między filozofią a filologią* została wydana we wznowionej serii źródeł do dziejów nauki *Fontes Rerum ad Historiam Scientiae Spectantium*. Autor związany był z Instytutem Filozofii i Socjologii PAN oraz z Instytutem Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego. Jest to już druga pozycja w tej serii po autobiografii prof. Andrzeja Walickiego wydanej dwa lata temu. Książka stanowi niezastąpione źródło do studiów nad życiem naukowym zwłaszcza filozofów i filologów 2. połowy XX wieku w Polsce, Niemczech, we Francji i we Włoszech. Ponadto zawiera doskonały materiał jako źródło do dziejów polskich badań antyku, średniowiecza i wczesnego okresu nowożytnego w różnych dziedzinach historycznych i filologicznych w okresie PRL-u, ukazując specyfikę polskiej humanistyki w tym trudnym okresie.

Druga monografia autora spoza Instytutu – dr Kazimierza Wóycickiego – jest ważna z punktu widzenia przemian świadomości społecznej, na które wpływ miały nie tylko ideologia „realnego socjalizmu”, ale też – a czasami nawet przede wszystkim – nauka w ujęciu marksowsko-leninowskim. Szkody i trudno odwracalne zmiany w myśleniu społecznym, jakie wyrządził ten konglomerat nauki i ideologii, są tematem błyskotliwej analizy przeprowadzonej w tej książce, która przede wszystkim pozwala inaczej spojrzeć na metody badań historycznych w zakresie historii myśli społecznej i historii idei.

Życie naukowe zdominowały w roku sprawozdawczym dwie konferencje międzynarodowe, których Instytut był współorganizatorem.

Pierwsza z nich to prawie tygodniowa Konferencja Komisji Historyków Polski i Rosji. Odbyła się w Warszawie i Pułtusku w dniach od 17 do 21 października. Zorganizowana została w ramach jesiennych obchodów dni nauki rosyjskiej w Polsce, przebiegających pod patronatem Prezesa Polskiej Akademii Nauk profesora Michała Kleibera i Prezydenta Rosyjskiej Akademii Nauk profesora Jurija Osipowa. Temat konferencji: *Akademie Nauk Polski i Rosji, uniwersytety, wyższe uczelnie, zakłady i towarzystwa naukowe: polsko-rosyjskie relacje w sferze nauki*, pozwolił zgromadzić liczną rzeszę badaczy zainteresowanych dziejami kontaktów naukowych i edukacyjnych Polski i Rosji. Ogółem uczestniczyło w Konferencji Komisji Historyków ponad 40 naukowców z obu krajów z referatami, zaś wraz ze słuchaczami ponad 60 osób. W 2012 roku przewidywana jest edycja książkowa studiów zaprezentowanych na konferencji.

Druga konferencja odbyła się w Gdańsku i poświęcona była Janowi Heweliuszowi z okazji czterechsetlecia jego urodzin (*Hevelius 2011. An International Conference to Mark the Quadricentennial of the Birth of Johannes Hevelius*, Gdańsk 15–18 października 2011 r.). Instytut zorganizował ją razem z PAN Biblioteką Gdańską. Patronat honorowy nad konferencją objął Prezydent RP Bronisław Komorowski, a w komitecie honorowym zasiadli: prof. prof. Michał Kleiber, Prezes PAN, Henryk Krawczyk, Rektor Politechniki Gdańskiej, Bernard Lamnek, Rektor Uniwersytetu Gdańskiego, Stanisław Mossakowski, PAN, Janusz Rachoń, Senator RP, Edmund Wittbrodt, Senator RP oraz Paweł Adamowicz, Prezydent Miasta Gdańska. Łączna liczba zagranicznych uczestników konferencji z Europy i USA wyniosła 25 osób, ze strony polskiej zaś w różnych sesjach wzięło udział od 10 do 30 osób. Konferencja była częścią szerszego projektu, w który zaangażowani są Instytut, PAN Biblioteka Gdańska i miasto Gdańsk.

Pierwszą konferencją Instytutu finansowaną z funduszy Unii Europejskiej stało się spotkanie poświęcone *rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego*, które odbyło się w Warszawie i Bydgoszczy w dniach 26–28 września 2011 roku. Inicjatorem sesji był dr Julian Kołodziej współpracujący z Instytutem. Środki na przeprowadzenie konferencji uzyskano z grantu unijnego poprzez Ministerstwo Infrastruktury, obecnie Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej RP. Współorganizatorem konferencji była Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy. Docelowo rozważane jest organizowanie corocznych warsztatów i szkoleń poświęconych rewitalizacji zabytków przemysłu i techniki pod egidą Instytutu. Opublikowana została również książka zawierająca wystąpienia sesyjne.

W roku sprawozdawczym odbyła się również kolejna (już piąta) międzynarodowa konferencja poświęcona zawodom medycznym, tym razem *zawodowi diagnosty laboratoryjnego i felczera na ziemiach polskich w XIX i XX w.* Konferencja (Warszawa, 4 lutego 2011 roku) była współorganizowana przez Śląski Uniwersytet Medyczny. Wygłoszono 20 referatów, a organizatorce sesji, prof. Bożenie Urbanek, udało się przygotować książkę zawierającą wystąpienia na otwarcie sesji.

14 listopada 2011 roku odbyła się jednodniowa sesja na temat *historii badań radiacyjnych w Polsce*, przygotowana przez Instytut wraz z Komitetem Chemii PAN i Towarzystwem Naukowym Warszawskim. Sesja była jedną z kilku imprez związanych z Międzynarodowym Rokiem Chemii i stuleciem Nagrody Nobla dla Marii Skłodowskiej-Curie. Kilkanaście referatów z sesji opublikowanych zostało w odrębnej książce wydanej przez IHN PAN.

Ostatnią sesją zorganizowaną przez Instytut była międzynarodowa konferencja zatytułowana *Mężne niewiasty: historie i paradoksy*, która odbyła się 2 grudnia 2011 roku.

Poświęcona kobietom w nauce, zgromadziła liczne audytorium w Sali Lustrzanej Pałacu Staszica. Sesja współorganizowana była przez naukowców z IHN PAN i Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

Ponadto reprezentanci Instytutu brali liczny udział w obchodach 130-lecia utworzenia i 20-lecia odrodzenia Kasy im. Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki, które odbyły się w Sali Lustrzanej Pałacu Staszica 12 grudnia 2011 roku i połączone były z odsłonięciem tablicy pamiątkowej Kasy Mianowskiego w hallu Pałacu.

Awanse i sprawy kadrowe

W 2011 roku Prezydent RP nadał tytuł profesora dwojgu pracowników Instytutu: dr. hab. Janowi Piskurewiczowi oraz dr. hab. Bożenie Urbanek. Ponadto Rada Naukowa IHN wszczęła postępowania o nadanie tytułu profesora czterem pracownikom: dr. hab. prof. PAN Jaromirowi Jeszke, dr. hab. prof. PAN Michałowi Kokowskiemu, dr. hab. prof. PAN Edwardowi Malakowi i dr. hab. prof. PAN Robertowi Zaborowskiemu. We wszystkich czterech przypadkach postępowanie jest w toku i przeprowadzane jest według starej procedury, zgodnie z możliwością wyboru, gwarantowaną przez nową ustawę o Polskiej Akademii Nauk wprowadzoną w 2010 roku.

W roku sprawozdawczym przywrócono do pracy na pełnym etacie dwoje samodzielnych pracowników naukowych: dr. hab. Bożenę Płonkę-Syrokę i dr. hab. Jaromira Jeszkego. Oboje powołani zostali przez dyrektora Instytutu na stanowiska profesorów Polskiej Akademii Nauk.

Ponadto dr. hab. Płonka-Syroka powołana została na stanowisko kierownika nowej Sekcji Antropologii Nauki w Zakładzie Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki, a także na stanowisko kierownika Studium Doktoranckiego Historii Nauki i Kultury z siedzibą we Wrocławiu. Instytut przyjął 22 osoby na płatne studia doktoranckie. Studium działa w kooperacji z Wydziałem Farmacji Wrocławskiej Akademii Medycznej. Uroczysta inauguracja Studium, połączona z wręczeniem legitymacji studenckich, odbyła się 26 listopada 2011 roku z udziałem dyrektora Instytutu oraz rektora Akademii Medycznej i dziekana Wydziału Farmacji w sali Muzeum Farmacji nieopodal Rynku – w zrekonstruowanej późnośredniowiecznej aptece wrocławskiej.

Instytut przyjął również cztery osoby na indywidualne, nieodpłatne studia doktoranckie w Warszawie i Krakowie. Działania te – jak już wspomniano powyżej – mają na celu poprawę sytuacji kadrowej Instytutu poprzez przygotowanie nowego pokolenia historyków nauki. Docelowo – jeśli warunki finansowe Instytutu polepszą się – przewidywane jest zatrudnienie pewnej grupy osób w Instytucie na stałe i na etatach, co niestety obecnie nie jest możliwe z powodu braku środków.

Badania zespołowe

Podobnie jak w roku ubiegłym badania i plany badawcze, prowadzone i kontynuowane w roku 2011, rozszerzone zostały o uczestnictwo w kilku projektach związanych ze zbliżającym się dwustuleciem założenia Uniwersytetu Warszawskiego (2016). Instytut podjął współpracę i zaangażował się w przygotowanie serii wydawnictw uniwersyteckich, jakie mają zostać

opublikowane w ramach uroczystych obchodów tej rocznicy. Dotyczy to tomów biograficznych poświęconych wybitnym profesorom Uniwersytetu, a także odrębnych tomów przedstawiających syntetycznie dzieje Uniwersytetu (dr hab. prof. PAN Joanna Schiller-Walicka; redaktor tomu: prof. dr hab. Tomasz Kizwalter), tomów poświęconych dziejom nauk humanistycznych – pod red. prof. dr. hab. Henryka Samsonowicza (zespół: dr hab. prof. PAN Joanna Schiller-Walicka, dr Dorota Zamojska, dr Jan Szumski, dr Paweł Komorowski), dziejom nauk ścisłych – pod red. prof. dr. hab. Andrzeja Kajetana Wróblewskiego (dr hab. prof. PAN Jarosław Włodarczyk). Przedsięwzięcie to uzupełnia dotychczasowe kierunki badań prowadzonych przez Instytut i ma istotne znaczenie dla całego warszawskiego środowiska akademickiego. Jest także swoistą „splatą długu” pracowników Instytutu wobec Uniwersytetu, których znaczna część jest jego absolwentami.

Opracowanie materiałów Komisji Edukacji Narodowej, wpisanych na listę światowego dziedzictwa kulturowego i cywilizacyjnego UNESCO, jest nadal jednym z głównych kierunków planowanych prac Instytutu. Przewiduje się podjęcie wielotomowej edycji materiałów KEN przechowywanych m.in. w zbiorach tzw. Metryki Litewskiej AGAD oraz w Bibliotece Jagiellońskiej i Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Powołany został zespół pod kierunkiem prof. dr hab. Kaliny Bartnickiej, z udziałem dr hab. prof. UW Ireny Szybiak, prof. dr. hab. L. Zasztowta, dr hab. prof. PAN J. Schiller-Walickiej oraz dr. Jarosława Kurkowskiego i dr Doroty Zamojskiej. Przygotowana została wstępna bibliografia materiałów źródłowych dotyczących KEN (dr Dorota Zamojska). Prace przygotowawcze są kontynuowane. W roku sprawozdawczym podjęte zostały rozmowy wstępne z partnerami zagranicznymi tego projektu, m.in. z dyrektorem Instytutu Historii Litwy w Wilnie – dr. Rimantasem Miknysem oraz z profesorem Instytutu Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk – prof. Borysem Nosowem, jednym z wybitnych rosyjskich specjalistów zajmujących się dziejami Rzeczypospolitej w XVIII stuleciu. W momencie rozpoczęcia kwerend źródłowych w Wilnie i, zwłaszcza, w Moskwie (Metryka Litewska w Archiwum Drewnich Aktów w Moskwie) przewidywane jest oficjalne podpisanie umów o współpracy nad tym projektem.

Oprócz prac nad edycją materiałów KEN kontynuowane są przygotowania do podjęcia wspólnego projektu poświęconego rozwojowi nauk matematycznych i stosowanych w Rzeczypospolitej Obojga Narodów do końca XVIII wieku oraz na ziemiach polskich i Litwy historycznej w wieku XIX (prof. dr hab. Kalina Bartnicka w kooperacji z Uniwersytetem Pedagogicznym w Wilnie).

Trwają prace nad kolejnym tomem syntezy *Historii nauki polskiej (1944/1952–1989; tom X)*. Tom ten będzie przygotowany pod redakcją prof. dr. hab. Leszka Zasztowta. Część wprowadzającą napisze prof. dr hab. Wojciech Roszkowski. W zespole decydującym o charakterze edycji znaleźli się (także jako autorzy): prof. dr hab. K. Bartnicka, prof. dr hab. J. Draus, prof. dr hab. P. Hübner, dr hab. J. Jeszke, dr P. Komorowski, prof. dr hab. H. Lichocka, dr hab. prof. PAN E. Malak, prof. dr hab. B. Orłowski, prof. dr hab. J. Piskurewicz, prof. dr hab. med. A. Śródka, prof. dr hab. R. Terlecki, dr hab. prof. PAN J. Włodarczyk, prof. dr hab. S. Zamecki. Autorstwo części omawiającej ogólne warunki rozwoju nauki w Polsce powierzone zostało prof. dr hab. Julianowi Dybcowi (UJ), zaś rozdział o relacjach Kościoła i nauki dr. Piotrowi Kosickiemu (Princeton University, USA). Z powodu nadmiaru obowiązków z zespołu, jak i z prac związanych z projektem wycofał się prof. dr hab. Jerzy Eisler. W końcu 2011 roku aplikacja o grant do NPRH została przyjęta. Instytut uzyskał poważną kwotę pieniędzy, która umożliwi rozpoczęcie prac, podpisanie umów z autorami oraz uruchomienie prowadzenia kwerend archiwalnych związanych z tym projektem w roku 2012.

Redakcję tomu V (części 2 i 3), szczegółowego, *Historii nauki polskiej*, obejmującego lata 1918–1939/44, powierzono dr hab. prof. PAN Joannie Schiller-Walickiej i dr. hab. prof. PAN

Jarosławowi Włodarczykowi. Po konsultacjach uznano, że opublikowanie tego tomu, który ma być opracowany przez całkowicie nowy i rozszerzony zespół autorski, jest niezbędne i powinno zoatać zrealizowane z zachowaniem dotychczasowego charakteru edycji i jej szaty graficznej. Prace są kontynuowane.

Kolejnym zadaniem, którego podjął się Instytut, jest przygotowywany pod kierunkiem prof. dr. hab. Bolesława Orłowskiego (wraz z licznym zespołem badaczy z całej Polski) *Słownik polskich odkrywców, wynalazców i pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*; ukończenie przewidywane jest w 2012 roku. Prace trwają.

Ostatnim zadaniem realizowanym zespołowo jest planowana edycja pism zebranych Marii Skłodowskiej-Curie, która rozpoczęła się od przygotowania kompletnej bibliografii prac tej uczzonej i jej poświęconych (prof. dr. hab. Jan Piskurewicz z zespołem). Prace są kontynuowane.

Granty

Obecnie Instytut realizuje pięć projektów. Pierwszy z nich to wspomniany już wielokrotnie *Słownik polskich odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk ścisłych i techniki* (kierownik: prof. dr. hab. Bolesław Orłowski). Ukończenie prac autorskich nad tym projektem przewidywane jest z końcem roku 2012. Słownik liczyć będzie ponad tysiąc biogramów napisanych przez kilkudziesięciu autorów.

Drugim grantem (grant NPRH) jest wspomniany już projekt syntezy *Historii nauki polskiej (1944/1952–1989; tom X)* (prowadzący prof. dr. hab. Leszek Zasztowt; patrz wyżej). Realizacja projektu rozpoczęta zostanie w roku 2012. Uczestniczyć w nim będzie kilkunastu autorów z Polski i zagranicy.

Trzecim projektem jest (grant NPRH) *Korespondencja Jana Heweliusza a nauka europejska XVII stulecia* (kierownik: dr. hab. prof. PAN Jarosław Włodarczyk). Realizacja projektu rozpoczęta zostanie w roku 2012. W jego ramach powstanie krytyczna edycja korespondencji Heweliusza (około 3000 listów), wykonana we współpracy z zespołami z Francji i Niemiec.

Czwarty projekt – *Akademie Nauk Polski i Rosji, uniwersytety, wyższe uczelnie, towarzystwa naukowe. Z dziejów kontaktów polsko-rosyjskich w sferze nauki XVIII–XXI wieku* (prowadzący prof. dr. hab. Leszek Zasztowt) – jest w trakcie realizacji. Zostanie zakończony w roku 2012 w postaci publikacji książkowej.

Piąty projekt, którego ukończenie nastąpi w 2012 roku, to *Emocje i uczucia w psychologii Platona* (prowadzący dr. hab. prof. PAN Robert Zaborowski).

W roku sprawozdawczym został zakończony projekt promotorski *Idea „zachodnioruska” w XIX–XX wieku: geneza, rozwój, kontynuacje* (mgr Andrzej Tichomirow, prowadzący prof. dr. hab. Leszek Zasztowt).

Wybrane projekty indywidualne

Do prac indywidualnych zakończonych w 2011 roku, które zasługują na wyróżnienie, należą:

1. Monografia autorstwa prof. dr. hab. Haliny L i c h o c k i e j: *Ignacy Mościcki*, Wydawnictwo Naukowe ITE – PIB, Radom 2011, 399 s. W uzasadnieniu należy podkreślić, że jest to książka wieńcząca wieloletnie prace autorki nad biografią i dorobkiem uczzonego, chemika i wynalazcy

Ignacego Mościckiego, a także ostatniego prezydenta II Rzeczypospolitej. Monografia ta jest przykładem gruntownej pracy biograficznej, źródłowej i analitycznej.

2. Artykuł dr. hab. prof. PAN Jarosława W ł o d a r c z y k a: *Libration of the Moon, Hevelius's Theory, and Its Early Reception in England*, „Journal for the History of Astronomy”, t. 42: 2011, s. 495–519. Jest to pierwsza w literaturze światowej próba ilościowej analizy modelu libracji według Heweliusza (1654) oraz jego wpływu na późniejsze badania ruchu Księżyca. Artykuł odsłania nieznane aspekty oddziaływania prac Heweliusza na astronomię europejską. Ponadto opublikowany został w prestiżowym piśmie znajdującym się na liście filadelfijskiej.
3. Ukończona książka autorstwa prof. dr. hab. Stefana Z a m e c k i e g o zatytułowana: *Komentarze do naukoznawczych poglądów Williama Whewella (1794-1866)* – około 600 stron – przekazana do druku. Zwieńczenie wieloletnich badań w zakresie ważnej problematyki naukoznawczej, rzadko obecnej ostatnio w pracach Instytutu.

Poza tym warto podkreślić dokonania: prof. dr. hab. Andrzeja Ś r ó d k i (wstęp do książki: *600 lat medycyny uniwersyteckiej w Krakowie* oraz rozdział: *Chirurgia w II RP*), prof. dr hab. Bożeny U r b a n e k (książka pod redakcją: *Zawody: diagnosty laboratoryjnego i felczera na ziemiach polskich XIX-XX w.*; już piąty tom w tej serii), a także dr hab. prof. PAN Bożeny P ł o n k i-S y r o k i (dwie książki pod redakcją: *Gra możliwości. Studia z historii medycyny i farmacji XIX-XX w.* oraz *Nauka w kontekście wzorów kultury. Antropologia wiedzy*) i dr. hab. prof. Jarosława W ł o d a r c z y k a (książka pod redakcją razem z Marią P e l c z a r, *Jan Heweliusz*). Ponadto warto podkreślić dokonania prof. dr. hab. Jana P i s k u r e w i c z a (oddana do druku książka: *Z ziemi włoskiej do Polski... Artur Wołyński i jego działalność w Italii w drugiej połowie XIX wieku*, wraz z dziennikiem Wołyńskiego z lat 1882–1883). Na wyróżnienie zasługują również dwie prace zbiorowe: *Kasa Mianowskiego 1881–2011*, napisana przez kilku autorów związanych z Instytutem, oraz opublikowana przez Wydawnictwa Szkolne PWN książka *Dzieje nauki. Nauki ścisłe i przyrodnicze*, napisana przez historyków nauki związanych z Instytutem i jego pracowników (prof. dr hab. Halina Lichočka, dr hab. prof. PAN Jarosław Włodarczyk, dr Andrzej J. Wójcik).

Dydaktyka i współpraca z uniwersytetami

Podobnie jak w latach poprzednich prowadzenie działalności dydaktycznej jest ważnym uzupełnieniem działalności naukowej. Dzięki zapotrzebowaniu na wysoko kwalifikowanych specjalistów na uczelniach pracownicy Instytutu mają możliwość kształcenia młodych naukowców. Tej możliwości – z racji braku funduszy – są niestety pozbawieni w Akademii. W związku z tym indywidualną aktywność pracowników Instytutu w tym zakresie należy uznać za godną uznania i poparcia. Starają się bowiem przywrócić normalne funkcjonowanie życia naukowego w ramach swoich własnych, często skromnych i wymagających wyrzeczeń możliwości.

Niestety nowa ustawa o PAN, a zwłaszcza nowa ustawa o szkolnictwie wyższym będą, jak się można spodziewać, wpływać na ograniczenie możliwości pracy dydaktycznej pracowników PAN na uczelniach. Konieczne będzie bowiem określenie tzw. pierwszego miejsca pracy. Sytuacja ta może bardzo niekorzystnie odbić się na stanie placówki, gdyż zarobki w PAN nie są konkurencyjne w stosunku do możliwości zarobkowych na uczelniach. Aby utrzymać uprawnienia Instytutu, konieczne będzie posiadanie odpowiedniej liczby

profesorów zatrudnionych na pierwszym etacie. Ponadto do owego „minimum” nie będą mogli być wliczani profesorowie, którzy ukończyli siedemdziesiąty rok życia. Te biurokratyczne ograniczenia mogą spowodować, co trzeba jeszcze raz podkreślić, poważne kłopoty wielu placówek PAN.

W roku sprawozdawczym działalność dydaktyczną prowadziło 19 pracowników Instytutu w 15 uniwersytetach i szkołach wyższych w Warszawie, Krakowie, Katowicach, Lublinie, Poznaniu, Wrocławiu, Pułtusku, Przemyśle, Bielsku-Białej, Katowicach, Kaliszu, Częstochowie, Rzeszowie i Olsztynie.

Ponadto pracownicy Instytutu sprawują opiekę naukową nad doktoratami krajowymi i zagranicznymi (prof. dr hab. Kalina Bartnicka; dr hab. prof. PAN Michał Kokowski; dr hab. prof. PAN Edward Malak; prof. dr hab. Bożena Urbanek; dr hab. prof. PAN Jarosław Włodarczyk; dr hab. prof. PAN Wiesław Wójcik; dr hab. prof. PAN Robert Zaborowski; prof. dr hab. Leszek Zasztowt).

Kontynuowane również są i będą dotychczasowe formy współpracy z uniwersytetami, m.in. z Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie i Uniwersytetem Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Akademią Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, a także Akademią Medyczną we Wrocławiu, Śląską Akademią Medyczną w Katowicach i Politechniką Warszawską.

Leszek Zasztowt

Działalność naukowo-badawcza Zakładu Historii Nauk Ścisłych, Przyrodniczych i Techniki

Zakład kontynuował współpracę z krajowymi i zagranicznymi instytucjami, zajmującymi się historią nauki. Ta szeroka współpraca naukowa stanowi już od lat najważniejszą cechę w charakterystyce działalności Zakładu, którego pracownicy uczestniczą w programach badawczych realizowanych w macierzystym Instytucie, jak również w innych placówkach podejmujących tematy, których opracowanie wymaga udziału specjalistów z zakresu historii nauki. W roku 2011 nie uległy także istotnej zmianie główne kierunki problematyki badawczej.

1. Wybrane zagadnienia filozofii nauki

Książkę zatytułowaną *Komentarze do naukoznawczych poglądów Williama Whewella (1794-1866. Studium historyczno-metodologiczne* (ponad 600 ss. autorskich - tytuł został nieco zmodyfikowany przed oddaniem tekstu do druku) ukończył prof. dr hab. Stefan Zamecki, którego zainteresowania badawcze koncentrują się na wzajemnych powiązaniach filozofii i historii nauki. Tekst książki został przekazany recenzentom wydawniczym.

Analizą poglądów polskich matematyków – twórców Polskiej Szkoły Matematycznej – na temat nauk matematyczno-przyrodniczych i ich nauczania w kontekście matematycznych dokonań tychże matematyków, zajmował się dr hab. Wiesław Wójcik, prof. PAN. Celem jego badań jest opracowanie monografii „Filozofia nauki w Polskiej Szkole Matematycznej”. Jednocześnie kontynuował badania dotyczące filozofii matematyki Józefa Hoene-Wrońskiego. Opracowywał drugą część książki Hoene-Wrońskiego: „Wstęp do filozofii

matematyki i technii algorytmii” ukazując kluczowe znaczenie filozofii Hojne-Wrońskiego dla powstania Polskiej Szkoły Matematycznej.

Zagadnienia starożytnej nauki helleńskiej stanowiły natomiast w dalszym ciągu przedmiot rozważań dr hab. Roberta Zaborowskiego, prof. PAN, kontynuującego badania nad uczuciowością we fragmentach Presokratyków oraz w dialogach Platona (w ramach grantu MNiSW), a także szersze badania nad ontologią uczuciowości.

2. Nauki ścisłe

2. 1. Historia matematyki

Historia matematyki była w roku 2011 reprezentowana w naszym Instytucie przez dr hab. Krzysztofa Maślankę, prof. PAN, który kontynuował badania nad funkcją dzeta Riemanna, podstawowym obiektem w analitycznej teorii liczb, związanym bezpośrednio z hipotezą Riemanna (1859 r.) – najważniejszym z nierozstrzygniętych problemów całej matematyki. Przy wydatnej pomocy dr hab. Marka Wolfa (Instytut Fizyki Teoretycznej Uniwersytetu Wrocławskiego), który udostępnił swoje konto do obliczeń na szybkim komputerze wieloprocesorowym, prof. Maślanka wykonał szereg eksperymentów numerycznych, opartych na kryterium Keipera-Li dla hipotezy Riemanna. Obliczenia te potwierdzają istnienie postulowanych przez niego w 2006 r. nieoczekiwanych regularności w rozkładzie pierwiastków dla przedłużonych analitycznie pewnych współczynników λ_n . (Kryterium Keipera-Li dowodzi, że hipoteza Riemanna będzie prawdziwa wtedy i tylko wtedy, gdy wszystkie λ_n będą nieujemne. Obliczony przez prof. Maślankę numerycznie rozkład pierwiastków dla współczynników występujących w kryterium Keipera-Li dla hipotezy Riemanna tworzy na wykresie nieoczekiwaną strukturę typu „prądu trójfazowego”, obserwowaną eksperymentalnie, a skrajnie trudną do wyjaśnienia teoretycznego. Rozkład ten zdaje się potwierdzać prawdziwość sławnej hipotezy Riemanna.

Równoległe prof. Maślanka prowadził badania nad historią wspomnianego kryterium prostując kilka rozpowszechnionych w literaturze błędnych poglądów, związanych z osobą przedwcześnie zmarłego matematyka Jerrego B. Keipera i jego wkładem w sformułowanie tego kryterium. Poza tym w dalszym ciągu zajmował się fenomenem matematyki eksperymentalnej stanowiącym od ok. ćwierć wieku nową jakość i odgrywającym w badaniach matematycznych coraz większą rolę. Badania nad rolą komputerów w matematyce (mającą żarliwych entuzjastów, ale też i przeciwników) rozpoczął dwa lata temu wspólnie z wybitnym polskim matematykiem, zmarłym przedwcześnie prof. Andrzejem Pelczarem (1937-2010).

Naukowymi biografiami matematyków zajmował się natomiast prof. Wiesław Wójcik. Opracował hasła do „Słownika polskich odkrywców” (polscy matematycy – 29 haseł) oraz do „Encyklopedii filozofii polskiej” (Mikołaj z Mościsk, Jan Sleszyński, Hugo Steinhaus).

2. 2. Historia astronomii

W tym roku został zakończony etap badawczy interdyscyplinarnego projektu „Księżyc w nauce i kulturze”, realizowanego przez dr hab. Jarosława Włodarczyka, prof. PAN. Rezultatem finalnym będzie monografia, planowana na 2012 rok. Ponadto prof. Włodarczyk opublikował pierwszy w języku nowożytnym krytyczny przekład traktatu *De motu Lunae libratorio...* (O ruchu libracyjnym Księżyca) Jana Heweliusza – jako współtłumacz i autor komentarza.

Kontynuację własnych dociekań na temat oceny poszukiwań grobu Mikołaja Kopernika prowadził dr hab. Michał Kokowski, prof. PAN. W 2011 roku rozwijał autorską analizę dotychczasowych wyników poszukiwań grobu Mikołaja Kopernika i interpretacji tych wyników. Dzięki przeprowadzonym analizom ugruntował już wcześniej sformułowany pogląd, że na podstawie znanych dotychczas wyników nie można twierdzić, iż udowodniono odkrycie szczątków Mikołaja Kopernika. Rezultaty tych badań przedstawił w dwóch obszernych artykułach.

Nowym zagadnieniem, którym zajmował się prof. Kokowski w 2011 roku była analiza dokonań Władysława Natansona w badaniu tzw. statystyki Bosego-Einsteina. Prof. Kokowski opisał zintegrowaną autorską metodę badań historii tzw. statystyki Bosego-Einsteina oraz przedstawił przeglądową krytyczną analizę dotychczasowych publikacji nt. prac Władysława Natansona dotyczących tzw. statystyki Bosego-Einsteina.

2. 3. Historia chemii

Dominującym kierunkiem działań w zakresie historii chemii były studia biograficzne, dotyczące najwybitniejszych polskich chemików. Wiązało się to po części z realizacją projektu badawczego (grantu finansowanego przez MNiSW), którego celem jest opracowanie słownika polskich odkrywców i wynalazców.

Dr Marcin Dolecki przygotował 46 biogramów polskich chemików (134 strony autorskie). Praca ta wpisuje się jednocześnie w obszar podjętego przez dr Doleckiego w 2011 roku nowego tematu: *Idee a eksperyment: dzieje badań nad naturą świata fizykalnego na przełomie XIX i XX w.*

Zbieranie materiałów do studium *Europejskie inspiracje w pracach Ignacego Fonberga (1801-1891)* kontynuował prof. Zamecki.

Artykuły biograficzne, poświęcone dwóm profesorom chemii w Uniwersytecie Warszawskim, a mianowicie Adamowi Maksymilianowi Kitajewskiemu oraz Jegorowi Jegorowiczowi Wagnerowi opracowała prof. dr hab. Halina Lichočka. Pierwszy z wymienionych profesorów wykładał chemię w okresie, gdy młoda warszawska Uczelnia rozwijała się dynamicznie do chwili upadku powstania listopadowego; drugi należał do kadry naukowej Uniwersytetu przekształconego przez zaborcę w placówkę rosyjską. Obydwaj mieli wielkie zasługi w dziele kształcenia naszej młodzieży i rozwoju nauki.

W związku z obchodami Międzynarodowego Roku Chemii oraz 100-lecia przyznania Marii Skłodowskiej-Curie nagrody Nobla, prof. Lichočka opracowała zagadnienie dotyczące historii początków badań radiacyjnych w Polsce i napisała artykuł zatytułowany: *Polskie badania radiacyjne w okresie wczesnego rozwoju nauki o promieniotwórczości.*

3. Nauki przyrodnicze

3. 1. Historia nauk o Ziemi

Ten kierunek badawczy był w 2011 roku realizowany głównie przez dr Andrzeja Wójcika. Dr Wójcik kontynuował współpracę z Instytutem Historii Nauki i Techniki Rosyjskiej Akademii Nauk, Oddział w St. Petersburgu, Rosja. Prowadził kwerendę w archiwach rosyjskich w St. Petersburgu (Rosyjska Akademia Nauk) oraz bibliotekach (Rosyjska Akademia Nauk, Instytut Górniczy) i rozwijał współpracę z przedstawicielami ROSGEO (Rosyjskie Towarzystwo Geologiczne) w Moskwie;

Kontynuował badania różnych materiałów kartograficznych (geologicznych i górniczych), ze szczególnym uwzględnieniem map rękopiśmiennych, przechowywanych w polskich archiwach i bibliotekach;

Kontynuował badania materiałów archiwalnych (Archiwum Państwowe w Krakowie i Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie) w zakresie historii nauk górniczych i geologicznych na terenie Królestwa Polskiego w XIX w.;

Kontynuował badania zachowanych śladów górnictwa na ziemiach polskich w aspekcie ochrony środowiska naturalnego oraz udostępnienia do celów turystycznych dziedzictwa techniki. Badania te były realizowane we współpracy z pracownikami Katedry Geomechaniki, Budownictwa i Geotechniki na Wydziale Górnictwa i Geoinżynierii Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie oraz Katedry Geomechaniki, Budownictwa Podziemnego i Zarządzania Ochroną Powierzchni na Wydziale Górnictwa i Geologii Politechniki Śląskiej w Gliwicach;

Kontynuował współpracę z pracownikami Katedry Biosystematyki Wydziału Przyrodniczo-Technicznego Uniwersytetu Opolskiego, w zakresie możliwości zachowania i udostępnienia dla celów turystycznych podziemnych wyrobisk górniczych, związanych z górnictwem rud srebra i ołowiu (Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie), będącego równocześnie największym obszarem siedliskowym nietoperzy. Prace realizowane w ramach projektu: „Człowiek – klimat – przyroda – promocja kultury ekologicznej zrównoważonego użytkowania środowiska”.

3. 2. Historia nauk farmaceutycznych

W roku 2011 zostały zakończone prace nad tematem badawczym, dotyczącym surowców pochodzenia zwierzęcego stosowanych w lecznictwie pierwszej połowy XIX w. Był to temat realizowany przez dr Annę Trojanowską, która zakończyła i oddała do druku książkę *Farmakopealne leki pochodzenia zwierzęcego w polskiej literaturze naukowej w latach 1800-1869*. Dr Trojanowska rozpoczęła następnie gromadzenie materiałów do nowego tematu: *Organopreparaty w naukach farmaceutycznych przełomu XIX i XX wieku*. Przeprowadziła analizę zawartości wybranych czasopism naukowych z przełomu XIX i XX w., m.in.: „Wiadomości Farmaceutycznych” (lata 1890-1902). Poza tym kontynuowała prace biograficzne. Opracowała 16 biogramów najwybitniejszych polskich farmaceutów (Achmatowicz O; Bukowski A.; Dobrowolski M.L.; Eckstein M. J.; Gąseczki A.M.; Karpiński F.; Klawe H.; Kuryłowicz W.; Muszyński J. K.; Opolski S.; Rawski J.; Sawiczewski J.; Spasowicz T.; Spiess L.H; Strażewicz W.J.; Dunin-Wąsowicz M.).

Badania dotyczące roli gabinetów osobliwości jako protomuzeów nauki kontynuowała dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN, przygotowująca publikację dotyczącą zbiorów przyrodniczych zgromadzonych w Siemiatyczach przez ks. Annę z Sapiehów Jabłonowską, a uznawanych za najbogatszą kolekcję europejską z tego zakresu. Uzupełnieniem badań prof. Arabas jest odtworzenie losów tej kolekcji po zakupie przez cara Aleksandra I do tworzonego

Muzeum Przyrodniczego Uniwersytetu Moskiewskiego. Podstawą badań są dokumenty archiwalne odnalezione podczas kwerendy w Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w St. Petersburgu. W 2011 r. badania te koncentrowały się na poszukiwaniu dokumentacji dotyczącej eksponatów, które mogły ocalać po pożarze Moskwy w 1812 r. Prof. Arabas swoje prace prowadziła przede wszystkim w Muzeum Zoologicznym Uniwersytetu Moskiewskiego oraz Narodowym Muzeum Geologicznym im. Vernadsky'ego RAN w Moskwie. Korzystała również z unikatowych pozycji książkowych i czasopism z początku XIX w. zgromadzonych w Głównej Bibliotece Nauk Przyrodniczych w Moskwie. Udało jej się zidentyfikować, z dużym prawdopodobieństwem, jeden z eksponatów (amonit) w Muzeum Geologicznego RAN.

Poznaniem losów farmaceutów żywieckich (XVIII – XX w) i ich aptek zajmowała się prof. dr hab. Bożena Urbanek. Przeprowadziła kwerendę biblioteczną i archiwalną w żywieckich i krakowskich instytucjach – m.in. w muzeach, archiwach, bibliotekach (wrzesień 2011).

3. 3. Historia medycyny

Prace nad genealogią polskich rodów naukowych, wśród których znajdowali się znakomici lekarze wszystkich dzielnic Polski rozpoczął prof. dr hab. Andrzej Śródka wraz z zespołem Katedry Historii Medycyny w Uniwersytecie Jagiellońskim. Prace te zostały włączone do podjętych już wcześniej badań na temat kształtowania się i roli polskich medycznych szkół naukowych w XIX i w I połowie XX wieku. Z tematem tym wiąże się dwa napisane przez prof. Śródkę i przekazane do druku artykuły, a mianowicie: *Meandry historii medycyny w Polsce* oraz *Wkład uczonych polskich w rozwój medycyny światowej w XX wieku*.

Własne badania na temat problemu starości a medycyny kontynuowała prof. Urbanek. Zbierała materiały, głównie z przełomu XIX i XX w. przeprowadzając kwerendy archiwalne i biblioteczne w Wilnie. Napisała i przekazała do druku artykuł: *Medycyna wobec starości, chorób ludzi starych w XIX w i I. poł. XX*.

Realizację nowego problemu badawczego: *Co medycyna państwu dać może...* - polityka władz państwowych wobec wydziałów lekarskich w latach 1944-1956 – w opinii fachowej prasy ogólnolekarskiej podjęła dr Magdalena Paciorek. Na podstawie zebranych materiałów ustaliła plan pracy. Rozdział pierwszy dotyczy wydziałów lekarskich w latach 1944-1947- czyli w okresie tzw. „łagodnej rewolucji”. Planowane jest w nim omówienie działalności naukowej i dydaktycznej wydziałów lekarskich na uniwersytetach, pierwsze programy nauczania, sprawa reformy programowej na wydziałach lekarskich, próba infiltracji przedstawicieli władz w środowisko studenckie, ograniczenie autonomii szkolnictwa wyższego – dekret z 1947r. Rozdział drugi to okres 1947-1956- stalinizacja nauki i dydaktyki na wydziałach lekarskich. Rozdział ten podzielony został na działy dotyczące studentów – reforma nauczania, nowe przedmioty nauczania, walka o nowy typ lekarza socjalistycznego, obozy naukowe, współzawodnictwo w nauce, zjawisko socjalistycznej dyscypliny pracy w odniesieniu do studentów, działalność STN, propagandowa prasa studencka itp. Drugi podrozdział dotyczyć ma w założeniach wykładowców i kadry naukowej wydziałów lekarskich. Tutaj omówiona zostanie kwestia polityki planowania w nauce, zjazdy, konferencje lekarskie i nadzór nad nimi władz państwowych, specjalizacje lekarskie, współpraca lekarzy z zagranicą itp.

4. Historia techniki

Prof. dr hab. Bolesława Orłowskiego napisał ok.4 arkuszy wydawniczych do zarysu powszechnych dziejów techniki, książki przygotowywanej wspólnie z profesorami Michałem Kopczyńskim i Edwardem Malakiem oraz drem Sławomirem Łotyszem. Opracował też kilka tekstów tzw. „węzłów pamięci” (dot. m.in. Kanału Augustowskiego, Mościc, École des Ponts et Chaussées) dla Muzeum Historii Polski. Poza tym prof. Orłowski zajmował się redakcyjnymi i organizacyjnymi pracami związanymi z kierowaniem realizacją grantu Min. Nauki i Szkolnictwa Wyższego (przejętym ostatnio przez Narodowe Centrum Nauki) na opracowanie *Słownika biograficznego polskich odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki* z udziałem kilkudziesięciu autorów biogramów.

Kontynuacją badań na temat stanu wiedzy w kołach fachowych II RP w latach 1919 - 1939, w zakresie konstrukcji silników spalinowych odpowiednich do instalacji na samolotach bojowych w latach 1926-1939 zajmował się dr hab. Edward Malak, prof. PAN. Nowym natomiast obszarem zainteresowań badawczych prof. Malaka jest analiza obowiązujących uregulowań prawnych II RP dotyczących bezpieczeństwa państwa oraz zwyczaje panujące w kołach kierowniczych wojska - głównie lotnictwa (lata 1920 -1939) w kategoriach obowiązku działania zgodnie z interesem publicznym (czyli mając na wadze przede wszystkim ochronę bezpieczeństwa i niepodległości państwa).

Historią kolejnictwa w szerokim tego znaczeniu zajmował się dr Zbigniew Tucholski. W 2011 roku prowadził prace w zakresie pozyskania i opracowania dokumentacji technicznej infrastruktury kolejowej oraz obiektów inżynierskich na terenie całego kraju. Dotychczas udało mu się zebrać i opracować materiały archiwalne z sześciu Zakładów Linii Kolejowych PKP PLK.

Dr Tucholski opracował wraz z zespołem (dr Zbigniew Tucholski, mgr Andrzej Skalimowski, inż. Jakub Andrzejewski, mgr Jacek Wardęcki) na zamówienie Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków, cztery karty ewidencyjne zabytków architektury kolejowej (obejmujące również ich pełną inwentaryzację architektoniczną) na terenie Warszawy.

W ramach obowiązków rzeczoznawcy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wykonał trzy ekspertyzy dotyczące obiektów infrastruktury kolejowej i taboru, na rzecz Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Ciechanowie oraz Stowarzyszenia Miłośników Kolei w Jaworzynie Śląskiej. Ze względu na bezstronność zrzekł się wynagrodzenia za wykonanie ekspertyz.

Dr Tucholski zajmował się również biografistyką kontynuując prace dotyczące biogramów osób szczególnie zasłużonych dla techniki polskiej.

Halina Lichocka

Sprawozdanie z działalności badawczej Zakładu Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki IHN PAN

W ramach Zakładu Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki (kierownik prof. dr hab. Jan Piskurewicz) działały cztery sekcje: Sekcja Historii Nauk Społecznych (kierownik dr Paweł Komorowski), Sekcja Dziejów Oświaty (kierownik dr hab. prof. PAN Joanna Schiller), Sekcja Historii Organizacji Nauki (kierownik prof.dr hab. Jan

Piskurewicz) oraz Sekcja Antropologii Nauki (kierownik dr hab. prof. PAN Bożena Płonka-Syroka), utworzona 1 stycznia 2011 r.

I Sekcja Historii Nauk Społecznych

Badania prowadzone w 2011 r. w Sekcji Historii Nauk Społecznych obejmowały zagadnienia: nauk humanistycznych na Uniwersytecie Warszawskim w okresie 1956-1989 oraz księgozbioru i rękopisów Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (dr Paweł Komorowski), historii historiografii polskiej (dr Jarosław Kurkowski), historii historiografii polskiej i europejskiej (dr hab. prof. PAN Jacek Soszyński), udziału Polaków w badaniach Syberii i podtrzymywaniu tożsamości etnicznej zamieszkujących ją ludów (dr Michał Pędracki) oraz działalności Heweliusza (prof. dr hab. Karolina Targosz).

Dr Paweł Komorowski kontynuował opracowywanie dziejów nauk humanistycznych na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1956-1989, którego rezultatem ma być rozdział w tomie poświęconym tymże naukom, wydany w ramach kilkutomowej publikacji przygotowywanej z okazji 200-lecia UW. Celem badań dra Komorowskiego jest pokazanie głównych nurtów i kierunków humanistyki na UW oraz ich rozwoju. P. Komorowski kontynuował także rozpoczęte w latach poprzednich badania dotyczące księgozbioru i zbiorów rękopiśmiennych TNW. Prace nad tym tematem związane były z dwoma zagadnieniami. Pierwsze dotyczyło zawartości bibliotek w poszczególnych placówkach TNW, a także ustalenia ich pochodzenia i źródeł do dziejów głównej biblioteki TNW. Drugie zagadnienie dotyczy roli zbiorów bibliotecznych Towarzystwa w życiu naukowym Warszawy i całej Polski.

W 2011 r. dr Jarosław Kurkowski był już bliski ukończenia swojej rozprawy habilitacyjnej, poświęconej edytorstwu źródeł historycznych i historyczno-prawnych doby saskiej ale dodatkowe trudności, które wyłoniły się w trakcie końcowego przedstawiania europejskiego kontekstu tematyki przez niego opracowywanej sprawiły, że rozprawa nie została jeszcze ukończona. Dr Kurkowski jest w trakcie dodatkowych badań, zmierzających do przezwyciężenia zaistniałych trudności.

Z kolei dr hab. prof. PAN Jacek Soszyński kontynuował badania nad elementami świadomości średniowiecznych kronikarzy uniwersalnych. Szczegółowej analizie poddał dwie kroniki: *Flores temporum* oraz *Fasciculus temporum*. Swoje ustalenia zaprezentował na konferencjach na Uniwersytecie Warszawskim i w Zabrze oraz na IV Kongresie Mediewistów Polskich w Poznaniu. Ponadto J. Soszyński w dalszym ciągu prowadził współpracę z prof. Juliuszem Domańskim nad jego antologią średniowiecznej literatury myślielskiej. J. Soszyński rozpoczął także rozpoznawanie zasobów wileńskich bibliotek i archiwów w zakresie średniowiecznych rękopisów, w wyniku czego udało się sformułować wspólny polsko-litewski projekt badawczy, który ma być prowadzony wspólnie z Lietuvos Istorijos Institutas w Wilnie.

W roku 2011 dr Michał Pędracki przebywał w Jakucji, gdzie kontynuował badania nad rolą W. Sieroszewskiego i E. Piekarskiego w kształtowaniu się tożsamości narodowej Jakutów. Interesował go zwłaszcza stosunek jakuckiej, radzieckiej i rosyjskiej nauki do tezy Sieroszewskiego o genetycznym, etnicznym i kulturowym pokrewieństwie Jakutów_Sacha z indo-irańskim ludem Saków. Z badaniami dotyczącymi Sieroszewskiego związane jest opracowanie o wkładzie tegoż do antropologii religii, oddane do druku w wydawnictwie „Scriptorium”.

Prof. dr hab. Karolina Targosz, w związku z przypadającą na 2011 rok czterechsetną rocznicą urodzin Heweliusza przygotowała tekst o francuskich gościach w obserwatorium gdańskiego astronoma, które w latach sześćdziesiątych XVII w. było największym w Europie. Tekst ten, w postaci referatu, został wygłoszony na posiedzeniu Komisji Historii Nauki PAU. Drugie opracowanie przygotowane przez K. Targosz w roku 2011 to tekst w języku francuskim o pobycie Ismael Boulliau w Gdańsku i w Warszawie w 1661 r. – do książki pamiątkowej prof. François Boulîtreau.

II Sekcja Dziejów Oświaty

Badania prowadzone w Sekcji Dziejów Oświaty w 2011 r. dotyczyły przede wszystkim: dziejów szkolnictwa wyższego (prof. dr hab. Kalina Bartnicka, dr hab. prof. PAN Joanna Schiller, dr Dorota Zamojska), dziejów stosunków naukowych polsko-radzieckich (dr Jan Szumski), ziem litewsko-ruskich dawnej Rzeczypospolitej po rozbiorach i popularyzacji nauki w PRL (prof. dr hab. Leszek Zasztowt) oraz historii ruchu kobiecego w Galicji w XIX i XX wieku (dr hab. prof. PAN Katarzyna Dormus).

W roku sprawozdawczym prof. dr hab. Kalina Bartnicka badała przemiany idei uniwersytetu w okresie XVIII- XXI wieku. Zajmowała się zwłaszcza problematyką funkcji społecznych i kształcących Uniwersytetu Wileńskiego, głównie po 1816 r. (kształcenie nauczycieli, nadzór nad szkołami Okręgu Wileńskiego, nadzór nad edukacją żeńską itd.). Z tymi badaniami związana jest kwerenda, którą prof. Bartnicka prowadziła w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego oraz tekst opublikowany w pracy zbiorowej *Przełomy edukacyjne. Dziedzictwo polskiej teorii i praktyki*. K. Bartnicka zajmowała się także koncepcjami szkolnictwa wyższego w Europie Środkowo-Wschodniej na przełomie XVIII i XIX w. (uniwersytety polskie i rosyjskie), a także sytuacją uniwersytetów w aktach prawnych jednoczącej się Europy na przełomie XX i XXI wieku. Ponadto zbierała materiały dotyczące znaczenia rozwoju kształcenia zawodowego i edukacji kobiet w tworzeniu się nowoczesnego narodu polskiego w XVIII-XX wieku.

Dr hab. prof. PAN Katarzyna Dormus pozostawała w kręgu zagadnień problematyki kobiecej w Galicji w XIX-XX wieku. Z tematyką tą związane są artykuły, które opublikowała w roku 2011, m.in. o Marcelinie Kulikowskiej – poetce i nauczycielce oraz działaczce oświatowej, związanej z pierwszym gimnazjum żeńskim w Krakowie. Kontynuowała także zbieranie materiałów na temat pierwszych krakowskich gimnazjów żeńskich działających w latach 1896-1918. K. Dormus zajmowała się także zagadnieniami szkolnictwa artystycznego w okresie II Rzeczypospolitej oraz historią nauk o ziemi w Polsce.

Dr hab. prof. PAN Joanna Schiller-Walicka w dalszym ciągu zajmowała się historią Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1869-1917. W roku sprawozdawczym kończyła pisanie części poświęconej dziejom Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego (1869-1915) do tomu *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816-1915*, który ma zostać wydany w ramach jubileuszu 200-lecia UW (około 6 arkuszy wydawniczych). Kontynuowała także kwerendy do tomu *Nauki humanistyczne na UW*, który również ma zostać wydany w ramach obchodów 200-lecia UW. W ramach tego tomu J. Schiller-Walicka opracowuje nauki humanistyczne na UW w latach 1816-1915.

Z kolei głównym kierunkiem działalności dra Jana Szumskiego w 2011 r. była kontynuacja prac nad rozprawą habilitacyjną poświęconą relacjom polsko-sowieckim w zakresie nauk historycznych w latach 1945-1965. W tym celu trzy razy wyjeżdżał do Moskwy, gdzie przeprowadził kwerendy w centralnych archiwach rosyjskich. Uzyskane wyniki prezentował na paru konferencjach oraz w formie artykułów przekazanych do druku. Kolejnym kierunkiem działalności dra Szumskiego był udział w przygotowywaniu syntezy

Nauki humanistyczne na UW, której część, poświęconą okresowi 1945-1956 opracowuje właśnie dr Szumski. W roku sprawozdawczym przygotował zagadnienia dotyczące nauk historycznych i konspekt tej części.

Adiunkt w Sekcji Dziejów Oświaty dr Dorota Zamojska w roku sprawozdawczym kontynuowała kwerendy do podjętego opracowania o naukach humanistycznych na Uniwersytecie Warszawskim w okresie międzywojennym – do tomu *Nauki humanistyczne na UW*, który ma zostać wydany w ramach obchodów 200-lecia UW. Kwerendy obejmowały przede wszystkim zbiory biblioteczne (publikacje uczonych związanych z UW w okresie międzywojennym). Dr Zamojska przygotowała także (wspólnie z J. Piskurewiczem) przekład i opracowanie korespondencji M. Skłodowskiej Curie z H. Bergsonem, opublikowane następnie w „Nauce Polskiej”.

Prof. dr hab. Leszek Zasztowt w roku 2011 w dalszym ciągu zajmował się badaniami dotyczącymi ziem litewsko-ruskich dawnej Rzeczypospolitej po rozbiorach i popularyzacją nauki w PRL. Rezultatem badań z zakresu pierwszego tematu są oddane do druku dwa artykuły – pierwszy dotyczący Kresów w polskiej pamięci i tradycji oraz drugi – dotyczący miejsca Wilna w pojęciu Kresów w polskiej narracji historycznej. Wynikiem badań z zakresu popularyzacji nauki w PRL są oddane do druku kolejne dwa artykuły – pierwszy, w wersji anglojęzycznej, poświęcony przede wszystkim czasopismu „Problemy” w latach 1945-1956 oraz drugi – o działalności profesora Juliusza Bardacha w Komisji Historyków Polskiej i Rosyjskiej Akademii Nauk (w kontekście jego twórczości i zainteresowań badawczych).

III Sekcja Historii Organizacji Nauki

W ramach Sekcji Historii Organizacji Nauki w 2011 r. zajmowano się przede wszystkim biografiami i działalnością dwóch wybitnych postaci z dziejów nauki polskiej: Bogdana Suchodolskiego (dr Natalia Lietz) i Artura Wołyńskiego (prof. dr hab. Jan Piskurewicz). W ramach Sekcji mgr Ewelina Tylińska przygotowywała pracę o udziale Uniwersytetu Stefana Batorego w życiu intelektualnym Wilna oraz sporządzała bibliografię prac Marii Skłodowskiej-Curie. Do Sekcji w roku 2011 dołączył także dr hab. prof. PAN Jaromir Jeszke, który kontynuował swoje badania nad dyskursem toczącym się wokół homeopatii oraz podjął kwerendy dotyczące upowszechniania nauki w PRL.

Adiunkt w Sekcji Historii Organizacji Nauki dr Natalia Lietz w dalszym ciągu zajmowała się myślą i działalnością Bogdana Suchodolskiego, któremu poświęciła swoją pracę doktorską. Rezultatem tych studiów są dwa artykuły, które opublikowała w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” – pierwszy dotyczący koncepcji historii nauki w ujęciu Suchodolskiego i drugi na temat jego poglądów na upowszechnianie historii nauki. W roku 2011 N. Lietz zajmowała się także przygotowywaniem do druku swojej rozprawy doktorskiej poświęconej Suchodolskiemu.

Dr hab. prof. PAN Jaromir Jeszke w roku sprawozdawczym prowadził badania związane z dyskusją wokół homeopatii - w sytuacji zmian standardów racjonalności naukowej. Główny problem badawczy stanowi tu zagadnienie postrzegania homeopatii w kategoriach mitu historycznego i historiograficznego. Na ten temat J. Jeszke wygłosił referaty na konferencji i seminarium organizowanych przez Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, PAN i Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Nowym elementem działalności naukowej dra hab. prof. PAN J. Jeszkego było rozpoczęcie badań nad kwestią upowszechniania nauki w PRL.

Prof. dr hab. Jan Piskurewicz w 2011 r. przygotował do wydania książkę, roboczo zatytułowaną *Z ziemi włoskiej dla Polak. Artur Wołyński i jego działalność w Italii w drugiej połowie XIX* oraz przygotował do wydania opracowanie dołączonego do niej dziennika Wołyńskiego z lat 1882-83. Książka, wraz z dziennikiem, zostanie wydana na początku 2012 roku. Przygotowanie do wydania wymagało jeszcze dodatkowych kwerend. J.Piskurewicz rozpoczął także badania dotyczące kontaktów Marii Skłodowskiej-Curie z radiologią czeską i czechosłowacką oraz rosyjską i radziecką, a także udziału uczoney w rozwoju badań radiacyjnych w Czechosłowacji i w Związku Radzieckim. Ich wstępnym wynikiem był referat wygłoszony na konferencji zorganizowanej przez TNW i Instytut Historii Nauki PAN.

Mgr Ewelina Tylińska pracowała nad pierwszą wersją swojej dysertacji doktorskiej zatytułowanej *Udział Uniwersytetu Stefana Batorego w wileńskich wydarzeniach kulturalno-oświatowych w II Rzeczypospolitej*, pisaną pod kierunkiem dra hab. prof. PAN Roberta Zaborowskiego. Ponadto opracowywała bibliografię wszystkich prac Marii Skłodowskiej-Curie.

IV Sekcja Antropologii Nauki

W nowoutworzonej Sekcji Antropologii Nauki pracowała jedynie jej kierownik – dr hab. prof. PAN Bożena Płonka-Syroka, która zajmowała się niemiecką myślą medyczną przełomu XVIII i XIX wieku, a także biografiami i działalnością wybitnych przedstawicieli medycyny polskiej i niemieckiej. Wyniki swych badań zaprezentowała w formie referatów na kilku konferencjach krajowych i zagranicznych oraz w formie artykułów przekazanych do druku w wydawnictwach zagranicznych i krajowych, m.in. w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” oraz w „Wiadomościach Farmaceutycznych”.

Biblioteka IHN PAN

Dr Adam Matuszewski w 2011 kontynuował badania XVII-wiecznych koncepcji powszechnej reformy oświaty i nauki. Ich rezultaty opublikował w postaci artykułu poświęconego popularyzacji nauki w twórczości J. Jonstona w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki”. Do tegoż czasopisma przekazał także artykuł o *Republica Litteraria*. Ponadto opublikował w Internecie biogram Macieja Głóskowskiego – w języku angielskim.

Popularyzacja i upowszechnianie nauki

Większość pracowników Zakładu Historii Nauk Społecznych, Oświaty i Organizacji Nauki brała udział w popularyzacji i upowszechnianiu nauki. Istotnym elementem upowszechnienia i popularyzacji jest działalność dydaktyczna prowadzona na wielu uczelniach (spis tych uczelni podany jest na końcu sprawozdania z działalności IHN PAN), wygłaszanie referatów na konferencjach i seminariach naukowych (spis tych konferencji znajduje się na końcu sprawozdania z działalności IHN PAN) oraz publikowanie artykułów (spis publikacji znajduje się na końcu sprawozdania IHN PAN).

Poniżej wymienione są te przedsięwzięcia, które miały nieco inny charakter i były kierowane nie tylko do środowiska naukowego i studentów.

I tak dr J. Kurkowski w semestrze letnim 2010/2011 i zimowym 2011/2012 wygłosił szereg wykładów dla Uniwersytetu Otwartego Uniwersytetu Warszawskiego w ramach tematu *Historia Europy w obiektywie kamery filmowej* oraz *Historia kinematografii europejskiej*.

Z kolei dr M. Pędracki w maju-czerwcu prowadził cykl otwartych wykładów i konwersatoriów *Rdzenne religie Syberii a chrześcijaństwo. Punkty styczne* w Salezjańskim Domu Młodzieży im. J. Bosco w Jakucku.

Prof. dr hab. K. Targosz przygotowała referat o Heweliuszu wygłoszony w cyklu prelekcji *Jan Heweliusz – chluba Gdańska i nauki* – w Bibliotece PAN w Gdańsku.

Prof. dr hab. K. Bartnicka zorganizowała polsko-angielską konferencję dla studentów i nauczycieli szkół średnich związaną z problemami wielokulturowości oraz spotkanie z pisarzem, historykiem i pedagogiem brytyjskim Geraldem Morganem.

Dr hab. prof. PAN K. Dormus wygłosiła wykład o pierwszych polskich emancypantkach dla Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Krakowie.

Także dr J. Szumski wygłosił wykład otwarty *Polska i Polacy w prasie rosyjskiej* w Ośrodku Studiów Wschodnich w Olsztynie i wziął udział w audycji radiowej tamże, a także udzielił wywiadu „Gazecie Olsztyńskiej”. Ponadto dr J. Szumski udzielił wywiadu telewizji BELSAT na temat książki *Sowietyzacja Zachodniej Białorusi 1944-1953*, o której mówił także w trakcie Dni Kultury Białoruskiej w Krakowie i w Radio Kraków.

Z kolei dr D. Zamojska wzięła udział w programie telewizyjnym *Oświata w II RP* – z cyklu *Spór o historię* w TVP Historia.

Prof. dr hab. L. Zasztowt miał dwa wykłady w Szkole Polsko-Rosyjskiej UW na temat kresów w tradycji europejskiej oraz interpretacji dotyczących najnowszej historii Europy Środkowo-Wschodniej. Ponadto wziął udział w audycji radiowej w I programie PR na temat dorobku naukowego Kasy Mianowskiego oraz w Radiu Znad Wilii na temat pojęcia Kresów Rzeczypospolitej.

Dr hab. prof. PAN J. Jeszke wygłosił referat na temat homeopatii w Centrum Sztuki Współczesnej Łaźnia w Gdańsku w ramach *Art & science meeting – spotkania*.

Prof. dr hab. Jan Piskurewicz opublikował w czasopiśmie popularnonaukowym „Mówią Wieki” artykuł o M. Skłodowskiej Curie, ponadto udzielił wywiadu na jej temat Polskiej Agencji Prasowej, wygłosił wykład o Noblistce w Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Ursusie, przygotował opinię na temat scenariusza filmu fabularnego o Skłodowskiej Curie oraz udzielił wywiadów dla PAP i dla I programu PR na temat postaci Alfreda Nobla.

Jan Piskurewicz